

НАСТАВНИЧКИ КАДАР У ВИШИМ ВОЈНИМ ШКОЛАМА

Спрема армије за рат, а нарочито при данашњем високом ступњу развитка технике и сложеном начину извођења борбених дејстава, зависи у првом реду од спреме старешинског кадра, на коме лежи целокупна обука трупа и извођење свих осталих припрема за рат. А оспособљеност старешинског кадра у целини зависиће у првом реду од спреме коју старешине добијају у току школовања у разним војним школама. Чињеница је да је већ одавно прошло време када се официр могао потпуно да изгради служећи само у трупи, кроз живот у јединици и лични индивидуални рад. Свеобухватно и солидно спремање старешинског кадра, на коме почива обука у миру и вођење јединица у рату, претставља првенствени задатак војних школа разних степена и ранга, поред тога што се официр стално изграђује и кроз друге форме рада у току свога живота и службовања у армији.

Развитак војних наука, и свих других које су у вези са њима, данас је толико сложен и обиман да само свестрана, општа, јака и солидна стручна спрема старешинског кадра може обезбедити да степен обучености и квалитет припрема армије за рат буду на потребној савременој висини — под условом да су обезбеђени и други услови (морално-политички, материјални, итд.). Бројност једне армије, њено наоружање и остали фактори сами за себе нису довољни ако морално-политичко стање и стручна спрема њеног старешинског кадра нису на одговарајућој висини.

Иако би се о овоме могло много више говорити, ипак, сматрамо да се и из ових кратких констатација може сагледати значај војних школа и школовања старешинског кадра у њима у миру, ради припреме армије за рат, па према томе и значај наставничког кадра који претставља темељ на коме почива свака војна школа.

Нећемо се овде упуштати у питања потребе разних врста војних школа и њиховог трајања, организационе структуре и формације, методике наставе и програма, итд., мада су сва ова питања од велике важности, већ ћемо се само задржати на питању наставника у војним школама. При томе ћемо размотрити само ова питања: особине наставника, начини попуне наставничким кадром, и живот и рад наставника — базирајући разматрања на познатој поставци: „нема добрих школа без добрих наставника“.

*

Позив наставника у војним школама веома је сложен, деликатан и пун одговорности, а при томе и веома напоран. Његово успешно вршење захтева у првом реду избор људи који по својим урођеним и стеченим особинама имају услова да се развију у добре наставнике.

Чињеница да су слушаоци у вишим војним школама, а нарочито вишим војним академијама, зрели људи, често са великим животним и ратним искуством, дужим или краћим стажом у трупи или штабовима итд., показује да проширавање обима њихових дотада стечених знања и преношења на њих нових знања није ни мало лако ни једноставно. Данас чак и свршени средњошколци при ступању у војне академије располажу обимним претходним војним и техничким знањима, о чему се при извођењу наставе мора озбиљно водити рачуна. Све ово говори да се за наставнике виших војних школа морају бирати људи широке опште и солидне стручне спреме, а нарочито добри познаваоци предмета који ће предавати. Сем тога, наставници морају имати способност да потребна знања лако пренесе на своје слушаоце, и да, исто тако, свестрано познају педагошко-психолошке проблеме и основна начела разних грана педагошких наука. Најзад, при избору наставника треба водити рачуна и о њиховим склоностима, јер успех наставника не зависи само од стручне и педагошке спреме већ и од његових наклоности и воље за наставнички позив. Имајући у виду напред речено, као и сопствена залажања и искуства наших и страних војних школа, сматрамо да се могу поставити основни захтеви којих би се требало придржавати при избору наставника виших војних школа.

Пре свега, за наставнике треба узимати, као што је већ напоменуто, оне офицере који за то имају воље и наклоности, и који располажу широком општом и стручном спремом, затим оне који су својим успехом за време школовања и радом на осталим функционалним дужностима показали да посебно имају наклоности и спреме за поједине предмете, затим оне који, осим наведених особина, имају и добро здравље, а нарочито јаке нерве, чији је морално-политички лик на достојној висини и који су и сами завршили школу истог или вишег ранга од оне у којој треба да буду наставници.

Избор би требало вршити путем конкурса, а да би њим били обухваћени и слушаоци виших војних школа-академија који завршавају своје школовање, било би корисно да се конкурси расписују при крају школске године.

При избору наставника главну реч би требало да има школа која се попуњава, а пре свега наставници предмета за који се избор врши. При одлучивању требало би, поред осталог, посебну пажњу поклонити оцима коју је кандидат добио за време школовања у одговарајућој војној школи, па било да конкурише непосредно из школе или после стажа проведеног у трупи или некој установи. (Ово прет-

поставља да су слушаоцима на завршетку школовања дате исцрпне карактеристике у којима би се, поред осталог, могли наћи и подаци о склоностима слушалаца за наставнички позив и њиховој посебној заинтересованости за неки предмет.) Не сме се ни у ком случају дозволити да се избор наставника врши независно од воље и жеље оних који се бирају, односно да се на наставничку дужност одређују људи искључиво службеном линијом, већ би се овако изабрани кандидати од стране војних школа надлежним путем предлагали за постављања на дужност наставника. Исто тако, не би требало дозволити да органи школе одређују наставницима без њихове воље и сагласности предмете које ће они предавати. Пракса је показала да на овај начин одређени наставници, односно предавачи за поједине предмете, најчешће нису могли дати очекиване резултате иако су поседовали потребна знања за наставника односно предмет за који су одређени. Добивена оцена за време школовања о постигнутом успеху не може бити мерило и у погледу способности преношења знања на друге, а поготово не о томе да ли код тога слушаоца постоји и наклоност за наставнички позив.

Они кандидати који буду изабрани и постављени за наставнике не би смели одмах да се укључе у наставни процес, већ би требали да претходно прођу кроз једногодишњи припремни стаж за наставнике. У току ове године они би вршили систематску припрему за наставнички позив, учествујући у извођењу наставе као помоћници (млађи наставници) код старијих, нарочито одабраних наставника оних предмета за које се они припремају. Поред присуствовања свим предавањима, консултацијама, семинарима и испитима из свога предмета, они би учествовали и у изради или преради појединих лекција и задатака, а једанпут или двапут месечно лично би држали по једно пробно-огледно предавање пред наставничким колективом катедре којој припадају. У току ове године они би се могли корисно употребити за пружање помоћи слушаоцима, као репетитори, појединачно или групно. Поред тога, они би по упутствима старијих наставника проучавали индивидуално свој предмет и ширу литературу у вези са њим, а сви заједно требало би два до три пута недељно, по један до два часа, да посеђују педагошки течај, на коме би стекли знања потребна наставницима из разних педагошких дисциплина. На овим курсевима, који би се могли заједнички организовати за наставничке кандидате из више војних школа једног гарнизона, наставу би требало да изводе одабрани стручњаци (професори филозофских факултета или виших педагошких школа), људи који поред солидног познавања одговарајуће научне дисциплине имају и довољно наставничког искуства, а који су, поред тога, ушли и у проблематику наставе у војним школама. У том циљу овим наставницима би требало омогућити да се детаљно упознају са програмима, плановима и методиком наставе у војним школама, као и да присуствују већем броју часова (теорних и практичних) наставе војних предмета.

Корисно би било да у току припремне године новоизабрани наставници продуже да изучавају страни језик који су учили за време вишег војног школовања како би се њиме могли служити у своме доцнијем раду као наставници. Ово би се најбоље остварило путем организовања одговарајућих курсева или укључивањем кандидата за наставнике у курсеве језика који већ постоје у том месту. Исто тако би било корисно да се у току припремне године кандидати оспособе и за рад на писаћој машини, пошто нам је из личног искуства познато да ће доцније рад наставника у припреми материјала за наставу бити знатно олакшан ако је он у стању и да се служи писаћом машином.

Овако организована припрема наставника омогућила би на крају године свестран увид у способности сваког кандидата и послужила као сигурно мерило за доношење дефинитивне одлуке да ли изабраног наставника треба укључити у наставни процес или не. Није искључено да се на крају припремне године неко од кандидата покаже да нема услова да се развије за доброг наставника, те га у том случају треба упутити на неку другу дужност која ће му боље одговарати. Од овога би било много мање штете како за појединца тако и за целину него кад би се до оваквог закључка дошло тек после неколико година неуспешне наставничке службе. Из искуства нам је познато да је оваква или слична припрема наставника дала врло добре резултате кад год се солидно спроводила.

*

Ако желимо да нам наставници не буду само предавачи који ће преносити дотле стечена знања, већ и научни радници, носиоци рада на проширавању и одржавању свога предмета на потребној висини, онда је потребно да на наставничкој дужности остану дуже времена. Овакав је случај са професорима на разним факултетима, који су често општепризнати као највиши претставници појединих научних грана, које не само предају већ их проширују, унапређују и у њима кристалишу новине које пружају развој науке и друштва. За наставнике на факултетима долазе често веома млади људи који, пролазећи кроз разне степене (асистента, доцента, ванредног и редовног професора) остају на својим дужностима, ако одговоре условима доброг наставника, до дубоке старости (до 60 па и 70 година живота). Ово би се у извесном погледу могло применити и у војним школама, где је искуство показало да су се добри наставници афирмисали тек после пет до шест па и више година наставничке службе. Године старости, саме за себе, не би могле да буду мерило докле неко може бити наставник, већ, по нашем мишљењу, интелектуални радници могу остати у служби све дотле док су ментално свежи и витални, док у свом раду дају добре резултате било као наставници било као научни радници. Одличних наставника никада и нигде није сувише било.

Пошто и високе војне школе по правилу, преко својих наставничких колектива, треба да буду расадници знања и најпозванији

сарадници у раду на развоју и унапређивању војне доктрине у целини и појединих грана војних наука, то је потребно обезбедити сталност наставника виших војних школа за изванредан период, свакако преко пет година. Познато је да су пре Другог светског рата у појединим армијама задржавани као наставници и научни радници у војним школама и установама и официри преко шездесет година старости, и да су они давали видне резултате. Ово се у првом реду односило на официре са великим искуством, нарочито ратним, за које је постојао општи интерес да се што дуже сачувају. Ако се овакви наставници не би могли даље употребити за непосредно извођење наставе, они би могли корисно послужити за припремање млађих наставника, контролу извођења наставе, разрађивање задатака, обраду предмета, писање чланака, итд.

Можда би се могао ставити приговор да би на овај начин наставници били дуго одвојени од трупе, а тиме и од практичног живота, што би се могло негативно одразити на њихов наставнички рад. Разлози за овакав приговор постоје, но ако се пође од тога да за наставнике треба, начелно, бирати старије официре, са стажом у армији од 15 до 20 година, онда би се ова незгода донекле ублажила. Сем тога, треба предузети друге мере да се наставници не удаље од живота у трупи, као што су: њихово повремено упућивање у трупу на стаж од 1—2 године, учествовање на већим вежбама, маневрима и командно-штабним играма, и то не као посматрачи или у улози судија, већ на командним дужностима и сл. Најзад, погодном сарадњом са одговарајућим органима из Генералштаба и команди родова и служби и праћењем разних билтена може се у великој мери обезбедити упознавање наставника са достигнућима и животом и радом у трупи.

Усвајање система сталних наставника не искључује могућност ангажовања и хонорарних наставника који би, поред своје редовне функционалне дужности (у армији или ван ове), предавали неке предмете у војним школама. Но сматрамо да би се у вишим војним школама, начелно говорећи, хонорарни наставници могли ангажовати само за одређене предмете општег карактера (политичка економија, економска географија, наука о финансијама, привредно право итд.), — за које би се користили стручњаци из грађанства, — или за поједине војне предмете у којима актуелна проблематика долази до нарочитог значаја (припрема земље за рат, материјално пословање, војна администрација, техника појединих служби итд.). Но, и код ових предмета треба добро проучити да ли је у конкретној ситуацији боље ангажовати сталног или хонорарног наставника, пошто је искуство показало да често поједини хонорарни наставници нису могли са успехом обављати ову дужност иако су располагали јаком стручном спремом, јер су им недостајале неке од основних особина доброга наставника о којима је било речи раније.

Дакле, усвајањем система сталних наставника, и попуном наставника на предложени начин, временом би се добио спреман на-

ставнички кадар, способан не само за извођење наставног процеса, већ и за солидан војно научни рад. А чињеница је да се добри предавачи релативно много брже изграђују него добри и корисни научни радници, те војне школе треба при томе да одиграју прво-разредну улогу.

Прелаз наставника из једне школе у другу треба такође повремено практиковати. Ниже војне школе треба, по правилу, да дају наставнике — почетнике за више школе, а ове водеће наставнике за ниже школе. Пракса у овом погледу готово је редовно показивала позитивне резултате.

Формације војних школа, а нарочито вицих војних академија, требало би да буду врло еластично постављене. Нарочито питање броја наставника и њиховог чина требало би поставити на широку основу. Не би требало посебно наглашавати колико би било штетно за наставу ако би се неко од наставника морао удаљити из школе само зато што је добио наредни, виши чин. Наравно, ово не искључује јасно фиксирање формације у погледу броја наставника, али би чинове требало алтернативно поставити.

*

Услови под којима живи и ради наставник веома су важни. Поред времена за чисто наставнички рад (припрему и директно учествовање у наставном процесу), наставницима треба створити времена и могућности за систематски, плански и студиозан рад на своме стручном усавршавању. Зато је и питање правилног одређивања броја наставника за поједине предмете и њиховог оптерећења од особитог значаја. При томе се не би смело узимати као мерило само број часова (утрошених у непосредном раду са слушаоцима на предавања, извођење задатака, консултације, семинаре, репетиције, колквијуме, испите, итд.), већ и све остало време потребно за припрему овога, које је најчешће 3—5 пута веће од времена утрошеног на ефективан рад са слушаоцима (зависно од тога да ли се ради о старим или младим наставницима). Исто тако, треба наставницима остављати довољно времена за индивидуалан рад на своме предмету (његовом изучавању, продубљивању, праћењу литературе итд.). Рачуна се да је за ово потребно оставити наставницима на расположењу по неколико часова дневно. Сваки наставник мора темељно да познаје и изучава више или мање и оне предмете који стоје у међусобној тесној и узрочној вези и једни друге допуњују. Само онда се може имати гаранција да ће се цео наставни процес развијати у духу основне замисли постављене планом и програмом и постићи идејност у настави у пуној мери, ако наставници поред свога буду у довољној мери познавали и остале предмете који чине целину наставног градива. Тако, на пример, наставник тактике неће моћи са успехом изводити свој предмет ако добро не познаје оперативку, стратегију, географију, историју, организацију, психологију, итд. Слично важи готово за сваки други предмет, иако то на први поглед не изгледа

неопходно. Више пута смо се у пракси уверили да настава није била на потребној висини тамо где наставници нису овако широко познавали целокупно градиво које чини наставну целину. Ово се нарочито испољавало код хонорарних наставника, којима је често требало дуже времена да свој предмет уклопе у целину наставног градива. Чињеница је да би на ауторитет наставника и углед наставе и школе у целини штетно утицало ако наставник не би располагао свеобухватним знањем које је предвиђено планом и програмом и ако својим слушаоцима, на разна питања из те области, не би могао одмах да да задовољавајући одговор. Најзад, наставник мора непрекидно да се идеолошко-политички изграђује и да учествује и у свим другим службеним и друштвеним манифестацијама средине у којој живи. Све ово захтева велико интелектуално па и физичко напрезање за чије подношење треба створити повољне услове, водећи при томе рачуна о потреби да наставник остане дуже времена на својој дужности, а да процес наставе и потреба за динамичношћу и разбијањем монотоније захтевају физички издржљиве и интелектуално непреморене људе.

Студиозни мисаони рад је веома тежак и захтева пуно ангажовање личности, те га могу остварити само интелектуално јаки људи који располажу солидном општом и стручном спремом. Познато је да има добрих наставника историје, географије, тактике итд., али мало добрих историчара, географа, тактичара, а велика потреба постоји и за једним и за другим. Предавач може са више или мање успеха преносити на слушаоце већ обрађено градиво, док је рад на обради градива много тежи и спорији. Није случајно што се наставници у школама разних степена у грађанству (средњим, вишим и факултетима) бирају и награђују према разним критеријумима и оптерећују различитим бројем часова, при чему је разлика у критеријуму све осетнија уколико се иде нависше. То мора важити и за војне школе различитих степена, при чему више војне академије треба третирати као највише војне школе које по својим задацима и улози у армији одговарају највишим школама у грађанству. А пошто није једно исто одржати предавање питомцима најнижих војних школа као и слушаоцима више војне академије, то је јасно да се мора тражити различити квалитет од наставника разних степена војних школа.

Да би се наставници могли потпуно посветити своме основном задатку, треба их ослободити разних административних и других дужности које се односе на унутрашњу службу у школама, а које би им одузимале драгоцене време. Такође би наставнике у војним школама требало ослободити у извесној мери и осталих обавеза такозваног касарнског живота. На њих се не би смело односити неко утврђено канцелариско радно време, већ би требало да буду само обавезни да на време одржавају своје часове и присуствују предавањима, састанцима, колективном раду наставника и сличним обавезама, а остало време требало би да буде на њиховом слободном располагању. Да ли ће наставник то време провести у библиотеци, музеју, на факултету,

у генералштабу или у командама родова и служби и сл. треба оставити да он сам одлучи, јер није битно где ће он, када и шта радити, већ квалитет и резултати тога рада. Овакав однос према радном времену наставника влада у свим вишим школама и факултетима у грађанству, па не видимо разлога да би у војним школама требало да буде другојачије.

На рад наставника не може се гледати као на канцелариски или други сличан рад који се може у потпуности укључити у временске норме, већ се њиме може управљати само у смислу усмеравања да би се постигао жељени циљ. Чињеница је да квалитет и квантитет студиозног умног рада умногоне зависе од индивидуалних склоности (неко лакше ради дању а неко ноћу, један када ради сам, други у колективу, итд.), па се може рећи да није добро ако наставници свој рад ограничавају само на утврђено радно време, и ако управе школа цене рад наставника само према раду у службеном радном времену. Основна оцена наставника и реално мерило њиховог рада треба да буде успех њихових слушаца и њихови научни радови, поред коректног извршења и свих других дужности и обавеза које имају као официри.

Наставницима треба пружити прилике да користе достигнућа на научном и техничком пољу других армија, а посебно њихових војних школа. Зато, поред целокупне стране војне литературе која им је доступна, наставницима треба, у првом реду, ставити на расположење и остале податке који се односе на развој и унапређење наставе, познавање доктрине, наоружања и технике страних армија. Такође би требало и у екипе које врше обиласке страних армија, укључити и неке старије и искусније наставнике, који ће најбоље моћи да стекну увид у наставну проблематику тих армија и прикупе потребне податке за унапређење наставе.

Несумњиво је да би на рад наставника виших војних школа стимулативно утицало увођење разних научних степена, слично као на универзитетима (асистент, доцент, професор, млађи и старији наставник, репетитор итд.), што већ постоји у неким армијама. Додељивање научног степена и превођење наставника из нижег у виши степен вршио би Савет академије (школе) по прописаном поступку и испуњеним условима. Наравно избор, односно додељивање вишег научног степена, требало би да повлачи и одговарајуће награде.

Најзад, питање материјалне обезбеђености (стандарда) наставника требало би решавати с обзиром на специфичности њиховог позива. Тако би наставницима виших војних школа, требало обезбе-

дити услове за рад и код своје куће, јер они знатан део припрема за наставу и највећи део научног рада остварују изван школе. Наставник треба да има своју личну стручну библиотеку попуњену важнијим делима на своме и страним језицима којима се служи. Иако ово захтева извесне материјалне издатке, користи од тога су далеко веће. Коришћење заједничких библиотека овим се не искључује, али је познато да сваки научни радник треба да има потребне књиге при руци сваког тренутка и да у њима може да бележи своја запажања итд. што се може обезбедити само при располагању личном библиотеком. Услед тога је и питање новчане стимулације наставника од посебне важности и оно је код разних армија на разне начине решено, али се свуда више-мање води озбиљно рачуна о специфичним потребама наставника.

*

Треба настојати да настава буде савремена и да одговара свим условима и захтевима будућег рата. Наставничка дужност треба да претставља високу почаст за сваког изабраног, па зато треба настојати да се ауторитет наставника одржи на високом ступњу. Истина, од успеха који постигне на овој дужности зависиће у првом реду и његов ауторитет, па се наставник мора осетити као основни чинилац у стварању и одржавању тога ауторитета. Али, њему треба у овом свестрано помоћи. Целисходан начин избора наставника, њихова релативна сталност и одговарајуће стимулирање могу у овом погледу много учинити. Добри наставници, поред осталог, претстављају залог за успех у спреми старешинског кадра, а преко овога и армије, као целине, за рат. Треба учинити све да се такви наставници створе, а при томе не презати ни од већих материјалних издатака. Треба увек имати на уму да ниво наставе и успех у настави зависе у првом реду од квалитета наставника и обезбеђених услова за рад. А успех у настави виших војних школа неминовно се мора одразити и на успех наставе у јединицама, који претставља један од основних задатака армије у миру.